

Padesát odstínů? Spíš černobílý svět!

Pozlátko zakázaného sexu a stará morálka o svatbě

Kateřina Lišková

Trilogie *Padesát odstínů šedi*, erotická fantazie o panenské studentce Anastasii, kterou láska k miliardáři Christianovi přivede do světa sadomasochistického sexu, se stala nejprodávanější elektronickou knihou a vyvolala četné kontroverze. Co je se sdělením knihy v (ne)pořádku?

Začněme (nedlouhým) výčtem pozitiv. Je dobře, když se téma ženské touhy prozkoumává. Zdá se, že ženy pořád ještě relativně málo mluví o tom, po čem sexuálně touží. O to míň, oč víc se tužby vzdalují misionářské poloze (s občasným cunnilingem). Pokud jim tato kniha otevře obzory k experimentování a dodá slovník, jímž si řeknou o to, co chtějí, je důvod se radovat. Dále je dobře, když lidé (včetně žen) čtou knihy. V tomto smyslu by ovšem bylo lepší, kdyby si vybírali díla vyšších literárních kvalit. Inu, chtěla jsem najít alespoň jedno další pozitivum.

Nyní tedy ona negativa. *Padesát odstínů* předkládá velice oktrojovanou představu ženské touhy. Neplette se, nemám na mysli sexuální submisivnost hlavní hrdinky (o sexuální submisivitě a ženské moci viz dále v textu). Anastasia je jednorozměrná ve své touze po monogamním svazku, který by nejlépe vedl k manželství ve stylu „dokud nás smrt nerozdělí“. Pohádka o princí na bílém koni, který uchopí dívku svých snů do náruče a společně pádí vstříc zapadajícímu slunci, by každému připadala hloupoučká. Když se ovšem přioděje do hávu pikantního zakázaného sexu, zdá se být něčím, o co je dobré, ba dokonce úžasné usilovat. Nenormativní sex tak zamlžuje naprosto normativní očekávání vztahové monogamie a výlučnosti. Navíc je takový vztah, který se v knize postupně realizuje, usazen ve světě okázalé spotřeby a hlubokých třídních rozdílů. Hlavní hrdina převládá svou vyvolenou v rychlých autech či helikoptéře z luxusního hotelu do svého exkluzivního bytu (co jen je v knize popisu nábytku a zařízení!) a zahrnuje ji přemrštěnými dary, „protože si to může dovolit“. K hladkému chodu takto náročného životního stylu přispívá armáda

němých sloužících, kteří se vynoří, když je potřeba něco přinést nebo podat, ale jinak nemají žádnou osobnost, žádné potřeby. Třídní vztahy jsou vykresleny jako nekonfliktní, ti dole jsou vždy k službám těm nahoře, a ještě k tomu se bez ustání spokojeně usmívají.

Sexuální submisivita a ženská moc aneb Feministické kontroverze kolem BDSM

Veliké debaty vyvolal sadomasochistický aspekt sexuálních hrátek, jimž se protagonisté oddávají. Pokud je žena sexuálně submisivní a plní příkazy dominantního muže, co to znamená pro ženskou rovnost a emancipaci? Jak se má sexuální submisivita žen k jejich poddajnosti či naopak šéfování v oblastech mimo ložnici? A je sadomasochistická fantazie *Padesáti odstínů* transgresivní?

Jeden typ odpovědi, která bývá vnímána jako feministická, dává novinářka a autorka knih o sexu, feminismu a násilí Katie Roiphe. Pozastavuje se nad tím, proč ženy ve velkém fantazírují o podřízenosti v době, kdy jejich moc vzrůstá. Ženy získávají vyšší pozice v zaměstnání, tvoří většinu studujících na vysokých školách, stále častěji vydělávají více než jejich manželé. Roiphe vyvozuje, že pro ženy jako by svobodná vůle byla břemenem a že je cosi nutká přemýšlet o sobě v trpném rodě. Ženy jako by utíkaly od genderové rovnosti, která je v dnešním (západním) světě větší než kdykoli předtím, k fantaziím o sexuálním podřízení.

Takové uvažování je problematické, protože úzce a ploše spojuje sexualitu s genderem, jinými slovy tvrdí, že naše sexuální osobnost je zrcadlovým obrazem našeho každodenního bytí mužem či ženou (či čímkoli z podobných kategorií, doplňte dle své libosti a uvážení). Podle této logiky pokud se žena genderově v sociálním světě těší rovnosti, realizuje svou jaksi esenciální potřebu být ovládána ve svých sexuálních tužbách.

Sexualita a gender spolu souvisejí, leč velice komplexním způsobem. Rozhodně nejsou zrcadlově převráceným obrazem, ani nejsou jedno a totéž. Názor, že gender a sex jsou jedno a že z prvního automaticky a bezrozporně plyne druhé, koluje v naší kultuře už přinejmenším sto let. Podle tohoto názoru jsou muži-homosexuálové zženštilí a lesby jsou mužatky. Jako by z genderového projevu šlo jasně dovodit sexualitu. Znamená to ale, že všechny ženy, které mají mužské rysy, touží po ženách (nebo naopak všechny, které vzrušují ženy, vypadají chlapácky)? A analogicky že muži, kteří dbají o svůj zevnějšek, vskrytu duše touží po mužích (nebo naopak že všichni muži, kteří mají sex s muži, jsou plačtiví „baby“)? Gender a sex jako by byly utvářeny *přes kopírák*. Argument, který předkládá Roiphe, funguje na podobně prostinké logice — sexua-

litu *zrcadlově* spojuje s genderem. Sexuálně submisivní ženy si své fantazie mohou dovolit, protože si ve světě užívají tolik rovnosti! A rovnost vyvolává svůj zrcadlový opak, totiž potřebu podřízení. Naše sexuální touhy, fantazie a projevy jsou však komplexní záležitostí, o níž se s jistotou dá říct jedině: Nepřekládají se jednoduše do ne-sexuální sociální reality a zpátky.

Feministické spory o naše sexuální a genderová já se poprvé rozhořely v osmdesátých letech v debatách o pornografii. Tehdy byla předmětem sporu rovnice „sexualita = gender“. Feministky, které hlasitě bojovaly proti pornu, zastávaly binární pozice „ženské = ovládané, zranitelné, ponížené, diskriminované“ a „mužské = ovládající, ubližující, dehumanizující, diskriminující“. A obojí podle nich vyplývá ze sexu, jehož kvintesenciálním vyjádřením je pornografie.

Pornografie byla nařčena z vyvolávání či posilování mužských tendencí k páchání násilí na ženách a znásilňování. Susan Brownmiller, autorka vlivné knihy *Against Our Will* o znásilnění a kultuře násilí namířeného proti ženám, tvrdila, že „pornografie reprezentuje nenávisť vůči ženám, záměrem pornografie je ponižit, degradovat a dehumanizovat ženské tělo za účelem erotické stimulace a slasti“. Přední bojovnice proti pornografii, právní teoretička Catharine MacKinnon dokonce tvrdila, že pornografie sama je násilím. Porno podle ní přímo koná v sociální realitě, totiž diskriminuje ženy. Pornografie je v tomto argumentu středobodem, z něhož se do společnosti šíří sexismus (pozor: sexismus neznámá „mít co do činění se sexem“, ale „diskriminovat na základě pohlaví“). MacKinnon má za to, že ženy v pornografii jsou (vždycky) v pozici podřízených, a porno tak efektivně (re)produkuje nerovnosti mezi muži a ženami. Pornografie je médium, které vyjadřuje normy mužské moci a dominance, a funguje tak jako nástroj sociální kontroly, jehož primárním účelem je udržovat ženy v inferiorním postavení. Porno tvaruje touhu tak, aby vyhovovala údajně mužským potřebám ovládnutí a kontroly. Sexuální se stává synonymem nerovnosti, protože, jak píše MacKinnon, „pornografie sexuálně nefunguje bez hierarchie. Jestliže v ní chybí nerovnost, násilí, dominance, síla, chybí v ní sexuální vzrušení“. Pornografie tak pod rouškou sexuálního vzrušení údajně distribuuje moc — a není třeba zvláště dodávat, že jedné bere a druhým dává vše. Sexualita je líčena jako centrální mechanismus, který produkuje genderovou nerovnost. Sexualita podle MacKinnon rovná se gender, není únikem.

Dnes se feministky v debatě o *Padesáti odstínech* křížují v obraně proti pornografii, s pornografickým charakterem trilogie nemají v zásadě problém. Nemyslí si, že touha je mužská záležitost a že ženy mají či by měly

mít k sexu averzi. Co ale zůstává v debatě přítomno, je binární pojetí genderu a touhy. Roiphe, ač není odpůrkyní porna, by souhlasila s tvrzením o nutnosti hierarchie a dominance pro sexuální vzrušení. Byť Roiphe už dvě desetiletí let brojí proti mackinnonovskému chápání žen jako obětí, její vlastní pojetí genderu a sexuality ji paradoxně zavádí do stejných vod determinismu a binarismu. Zdá se, že kopírák a zrcadlo nejsou až tak odlišné metafory.

Mono-normativita a oddaná láska ve světě bohatých

Feministické oponentky vyčítaly antipornografickým krusádnícm z osmdesátých let, že se jejich deskripcie žen jako obětí mužského násilí či žen jako osob, pro něž je sex utrpením, až nebezpečně dobře snáší s konzervativní preskripcí o roli žen ve společnosti. A skutečně, antipornografické feministky učinily jinak nemožné a spojily se se sociální pravici v boji proti společnému nepříteli, totiž pornografii. Úsilí o zákaz porna, ačkoli zpočátku explicitně antimoralistické, získalo silně morálně-konzervativní, pro-rodinnou konotaci.

Jednou z feministek, které v osmdesátých letech vystoupily proti antipornografkám, byla kulturní antropoložka Gayle Rubin. Ve svém slavném eseji „Thinking sex“ představila koncept „charmed circle“, jakéhosi čarovného (či začarovaného) kruhu sexuality, který se točí kolem sexuality monogamního, nejlépe sezdaného páru osob opačného pohlaví příslušejících k téže generaci, kteří k sexu používají jen svá těla a žádné další předměty, jejichž sexualita je prokreativní, zcela nekomerční a prostá pornografie. Lidé, kteří provozují jen a právě takový sex, vytvářejí „charmed circle“, tedy uzavřenou společnost privilegovaných vylučující všechny, kteří nesplňují vstupní kritéria: osoby promiskuitní (neboť nejsou sexuálně „věrné“), homosexuály (protože mají sex s osobami téhož pohlaví), transsexuály (protože jejich vlastní pohlavní příslušnost není jasná — jak tedy rozhodnout, zda mají sex s osobou toho „správného“, tedy opačného pohlaví?), pedofilky (protože překračují generační hranice), prostitutky (protože vykonávají sex za úplatu), osoby, které sledují pornografii (protože, hm... sledují pornografii) a sadomasochisty (protože jejich sex vyžaduje další předměty). „Čarovný kruh“ vyjadřuje hierarchii sexuálních aktů a jejich provozovatelů. Ti, kteří následují normu, jsou společností odměňováni a jejich sex je označován za dobrý a zdravý; ti, kteří mají odlišné sexuální preference, by se měli připra-

vit na stigmatizaci. Ostrakizace nenormativních je o to větší, čím víc se jejich sex vzdaluje od „čarovného“ středu.

Za tři desetiletí od napsání tohoto eseje se leccos změnilo. Sex mezi osobami stejného pohlaví sám o sobě už není tabu, o čemž svědčí narůstající podpora homosexuálního manželství. Obrovská popularita *Padesáti odstínů* poukazuje na vzrůstající detabuizaci lehké pornografie a jistých sadomasochistických prvků. To vše ovšem za předpokladu, že *všechna ostatní kritéria* zůstanou striktně zachována (nebo jsou, jako v případě manželství homosexuálů, posílena). Sex se odehrává mezi stejně starými dospělými osobami, které se milují a vytvářejí oddaný pár, jenž směřuje ke svatbě a biologické reprodukci. To všechno Anastasia a Christian, hlavní hrdinové komerčně úspěšné trilogie, splňují. Anastasia oddaně miluje Christiana, Christian neúnavně střeží sto procentní sexuální věrnost své partnerky. Její motivací k sadomasochistickému sexu

9 Sexualita a gender spolu souvisejí, leč velice komplexním způsobem. Rozhodně nejsou zrcadlově převráceným obrazem, ani nejsou jedno a totéž. 6

není zkoumání vlastní touhy, nýbrž bezmezná láska, která usiluje o proměnu milovaného muže v citlivého manžela. Christianovy sexuální sklony jsou vyličený jako důsledek zneužívání v dětství, což jakoukoli nenormativní touhu nebezpečně patologizuje. Ale nebojte se, milé děti, všechno dobře dopadne, on se (skoro) „vyléčí“ a nakonec dojde i na tu svatbu!

Padesát odstínů není transgresivní fantazií, která by snad měla potenciál proměnit či alespoň zpochybnit zažité sexuální pořádky. Nabízí se nám tu starý příběh o lásce, která hory přenáší a nakonec skončí svatbou a rodinou. Všichni nakonec budeme normální. Můžeme si přitom ovšem namlouvat, jak jsme transgresivní, když fantazirujeme o Červené mučirně skryté v útrobách luxusní rezidence. *Padesát odstínů* je tak poměrně černobilou ukázkou toho, co se stane, když se normalizační představa o intimním soužití potká s matematicky nemožnou fantazií o tom, že všichni můžeme být součástí jednoho procenta superbohatých.

Autorka je socioložka a feministka. Přednáší genderová studia na katedře sociologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity a je autorkou knihy *Hodné holky se dívají jinak. Feminismus a pornografie*, kterou vydalo Sociologické nakladatelství. V současné době provádí výzkum na Columbia University v New Yorku.